
הבדלים בתפקודים ניהוליים בין נשים צעירות דתיות לנשים מבוגרות דתיות, במטלת תכנון מערכת שבועית (תמ"ש)

רעות פוקס, שרה פסל, הודיה ראוכברגר, אורית שגב-יעקובובסקי, שרון זלוטניק

רעות פוקס, BOT, הייתה סטודנטית שנה ג' בחוג לריפוי בעיסוק, אוניברסיטת חיפה, מכללת מבח"ר, בזמן עריכת המחקר.
שרה פסל, BOT, הייתה סטודנטית שנה ג' בחוג לריפוי בעיסוק, אוניברסיטת חיפה, מכללת מבח"ר, בזמן עריכת המחקר.
הודיה ראוכברגר, BOT, הייתה סטודנטית שנה ג' בחוג לריפוי בעיסוק, אוניברסיטת חיפה, מכללת מבח"ר, בזמן עריכת המחקר.
אורית שגב-יעקובובסקי, MSc, OT, החוג לריפוי בעיסוק, אוניברסיטת חיפה, תכנית מבח"ר. מרכז רפואי גריאטרי בית רבקה, פתח תקווה. דוקטורנטית בחוג לריפוי בעיסוק, האוניברסיטה העברית בירושלים.
oritsj@walla.com
שרון זלוטניק, OT, PhD, החוג לריפוי בעיסוק, מבח"ר, אוניברסיטת חיפה. sharonzlotnik5@gmail.com

מילות מפתח: אבחון תפקודים ניהוליים, IADL, הבדלי גיל, תמ"ש

תקציר

מטרת המחקר הייתה לבחון הבדלים בין נשים דתיות בגילאי 20-30, לבין נשים דתיות בגילאי 60-70, בביצוע מטלה המדמה תפקוד IADL, כפי שנמדד באמצעות אבחון תכנון מערכת שבועית (תמ"ש). תפקודים ניהוליים הכרחיים לביצוע מטלות יום-יומיות (IADL) Instrumental Activities of Daily Living. מחקרים מראים על קשר הפוך בין תפקודים ניהוליים לבין גיל. המדגם כלל 54 נשים, נשים צעירות ($n=31$) בממוצע גילאים $M=24.8$ ומבוגרות ($n=23$) בממוצע גילאים $M=64.2$. נמצאו הבדלים מובהקים בין קבוצת הצעירות לקבוצת המבוגרות במספר הפגישות המדויקות, כפי שנמדדו באמצעות אבחון התמ"ש. לא נמצא הבדל מובהק בין הקבוצות בזמני תכנון וביצוע של התמ"ש ובמספר האסטרטגיות. ייתכן אפוא שלצעירות יש יכולת טובה יותר של ביצוע מטלה רב שלבית. התמ"ש מאפשר הערכה ייחודית של תפקודים ניהוליים באמצעות ביצוע מטלה מורכבת, שימוש באסטרטגיה, בחינת הערכה עצמית של ביצועים וזיהוי דפוסי שגיא. תרומתו של מחקר זה היא בזיהוי הבדלים בביצוע מטלה זו בין נשים דתיות צעירות למבוגרות, ועל בסיס זה אפשר לפתח אסטרטגיות התערבות מותאמות.

מבוא

בין קבוצות צעירים למבוגרים בריאים בביצוע Tower of London Task (TOL) ה- (Shallice, 1982), הכולל משימה שאינה מדמה תפקוד יום-יומי, ואכן מצאו הבדלים מובהקים בין האוכלוסיות, לעומת זאת, בשימוש ב-Plan a Day (PAD) שהוא כלי הכולל מטלה תפקודית לא נמצאו הבדלים מובהקים כאלה (Funke & Krüger, 1993). פעילויות רבות בחיי היום-יום מערבות תפקודים ניהוליים (Wilson, Alderman, & Burgess, 1996). יש מחקרים המורים על קשר ישיר מובהק בין תפקודים ניהוליים, כדוגמת הצבת סדר עדיפויות, ארגון ותכנון של התנהגות לאורך זמן, ובין ביצוע פעילויות IADL (Wilson, Evans, Emsile, Alderman, & Burgess, 1998; Vaughan, 2008). בשל כך ליקוי בתפקודים ניהוליים יכול להתבטא בקושי תפקודי בתחומי העיסוק השונים (Reed, 2001; Royall, Chiodo, & Polk, 2000). ירידה בתפקודים ניהוליים עלולה להשפיע על תחומים שונים בחיי היום-יום (Reed, 2001). על כן, הערכת תפקודים ניהוליים חיונית כדי להבין את ההשלכות של יכולת האדם על התפקוד שלו (Katz & Hartman-Maeir, 1995; Nadeau & Buckheit, 2005). ביצוע יום-יומי יעיל של מטלות שבהן נעשה שימוש בתפקודים ניהוליים, דורש שימוש נכון ויעיל באסטרטגיות קוגניטיביות. אסטרטגיות הן שיטות הנחוצות בכל פעילות חשיבה, תכנון או קבלת החלטות. שימוש באסטרטגיות קוגניטיביות משכלל את הביצוע במובנים של יעילות, מהירות, דיוק ועקביות. מדובר באסטרטגיות של תכנון, של מעורבות במגוון רחב של עיסוקים משמעותיים. תכנון מוגדר כיכולת לנתח ולעבד פתרונות אפשריים לבעיה חדשה ונדרש ביום-יום כשאדם מבקש להשיג

תפקודים ניהוליים מוגדרים כקבוצה של כישורים המאפשרים לפרט להוציא לפועל התנהגות עצמאית, רצונית, תכליתית ובעלת מטרה (Golisz & Toglia, 1998). תפקודים ניהוליים מעמידים את הפן הביצועי המטה-קוגניטיבי הכולל יזימה, קביעת מטרה, תכנון וארגון התנהגות, הוצאה לפועל של התנהגות על ידי שימוש יעיל באסטרטגיה ובקרה על ביצוע. הם המפתח לביצוע עיסוקי תקין, בלעדיהם לא יהיה אפשר לזום, להוציא לפועל או לווסת אסטרטגיה נלמדת (Katz & Hartman-Maeir, 2005; Lezak, 2004). קבוצה זו של יכולות מאפשרת לאדם להסתגל למצב חדש וחיונית לביצוע מטלות יום-יומיות, ועם זאת, אך מעט כלי הערכה מכוונים לנתח יכולות אלו בהקשר היום-יומי שלהם (Weiner, Toglia, & Berg, 2012; Burgess & Simons, 2005).

התפתחות התפקודים הניהוליים נעשית לפי תבנית "ח", כלומר, בילדות המוקדמת יש התפתחות ניכרת של תפקודים אלו, עד הגעתם לשיא התפתחותם בתחילת העשור השלישי לחיים, ולאחר מכן מתרחשת ירידה טבעית ביכולות אלו כחלק מתהליך ההזדקנות (Zelazo, Craik, & Booth, 2004).

על אף הראיות לירידה ביכולות אלו עם העלייה בגיל, ממצאים אלו אינם עקביים כשמדובר במטלות שונות הדורשות מגוון שונה של תפקודים ניהוליים. צעירים הראו ביצועים ניהוליים טובים יותר באופן מובהק לעומת מבוגרים במטלות שונות (דביר, אבני, באר, טמיר, נוה ופולזן, 2003; Burgess & Shallice, 1996; Andrés & Van Der Linden, 2000) ואף במשימות בסביבה המדומה (Shallice & Burgess, 1991). ואולם, השווה (Phillips, Kliegel, & Martin, 2006),

יום-יומיות, אך עדיין אינם מיועדים ללמוד באופן ישיר על האופן שבו הנבדק עושה שימוש באסטרטגיות שונות החיוניות לביצוע המטלות האלה.

אבחון תכנון מערכת שבועית (תמ"ש) (Toglia, 2010), מעריך תפקודים ניהוליים באמצעות ביצוע מטלה תפקודית רב שלבית, הדורשת שימוש במגוון אסטרטגיות ובוחנת את ההשפעה של קשיים קלים בתפקודים ניהוליים על ביצוע פעילויות רב שלביות ביום-יום (בן ארי, להב וקיצוני, 2012). אבחון זה ייחודי בכך שהוא בעל תוקף אקולוגי, אינו דורש משאבים מיוחדים להעברתו. כמו כן, אבחון זה בוחן את דפוסי הטעות והאסטרטגיות שבהן משתמש הנבדק, כך שהוא מספק מידע מתאים לתכנון התערבות מתאימה (גרינבלט, אופק, גברט, קיצוני וטאו-כהן, 2012). מנתונים שנאספו בקרב אוכלוסייה ישראלית בעלת 12 שנות לימוד ומעלה, נמצאו הבדלים מובהקים בין צעירים למבוגרים המראים על יכולת תכנון וארגון טובה יותר בקרב הצעירים (בן ארי ועמיתים, 2012).

אמנם, הדעה הרווחת בספרות היא שלצעירים יש יכולת ביצועים טובה יותר מאשר למבוגרים (דביר ועמיתים, 2003 Burgess & Shallice, 1996; Andrés & Van Der Linden, 2000; אבל יש מחקרים שהניבו תוצאות מעורבות, ולפיהן אין הבדלים מובהקים בין צעירים למבוגרים (Phillips et al., 2006; Rand et al., 2009). תוצאות אלו מחזקות את הצורך במחקר שבו ייעשה שימוש במטלת IADL המדמה מצבים מחיי היום-יום, כדוגמת מטלת התמ"ש, לשם בחינת הבדלי גיל.

היבט נוסף שהובא בחשבון במחקר זה הוא ההיבט התרבותי. בתהליך ההתערבות בריפוי בעיסוק מתייחסים להקשרים השונים

מטרה שהשלבים להשגתה אינם ברורים, לא ידועים או דורשים סדר פעולות מסוים (Unterrainer & Owen, 2006; Phillips, Wynn, McPherson, & Gilhooly, 2001; Owen, Downes, Sahakian, Polkey, & Robbins, 1990; Shallice, 1982).

יש מבחנים קליניים הבודקים תפקודים ניהוליים, מרביתם אבחוני נייר ועיפרון, אבל בספרות עולות שאלות רבות לגבי מידת הדיוק וההלימה של מבחנים אלו כמנבאים יכולת תפקודית ביום-יום (Basha-Rand, Abu Rukan, Weiss, & Katz, 2009). כדי לאתר קשיים בתפקודים ניהוליים נחוצות משימות מורכבות המדמות מטלות מחיי היום-יום, לכן מומלץ כי המטלות יבוצעו בסביבה הטבעית, יכללו משימות מורכבות וישקפו את הלחץ של משימות יום-יומיות (Baum, Connor, Morrison, Hahn, Dromerick, & Edwards, 2008; Burgess et al., 2006; Gaudette & Anderson, 2002).

אבחונים המעריכים תפקודים ניהוליים המצויים כיום בשימוש מרפאים בעיסוק הם מבחן הקומקום (Hartman-Maeir, Armon, & Katz, 2005), הבודק את מידת העצמאות של הנבדק בביצוע מטלת IADL, אבחון ה-Executive Function Performance Test (EFPT) (Baum & Edwards, 1998), הבודק תפקודים ניהוליים של יזימה, ארגון, רצף, בטיחות ויכולת להשלים מטלה, באמצעות תצפית על ארבע משימות יום-יומיות. כלי נוסף הוא ה-Behavioral Assessment of Dysexecutive Syndrome (BADS) (Wilson et al., 1996) ונדרשים בו יכולת העברת קשב, זיכרון עבודה, תכנון, בקרה, תיקון עצמי ויזימה. אבחון ה-BADS כולל התמודדות עם ביצוע מטלות חדשות, אך אלו אינן מדמות מצבים יום-יומיות. ה-EFPT ואבחון הקומקום אמנם כן מדמים פעולות

- מאשר יהיה למבוגרות.
4. ימצאו הבדלים בין קבוצת הצעירות לבין קבוצת המבוגרות במספר אסטרטגיות שבהן נעשה שימוש במטלת התמ"ש, כך שהצעירות ישתמשו במספר אסטרטגיות גבוה יותר מאשר המבוגרות.
5. ימצאו הבדלים בין קבוצת הצעירות לבין קבוצת המבוגרות במספר הכללים שנשמרו במטלת התמ"ש, כך שהצעירות ישמרו על מספר כללים גבוה יותר מאשר המבוגרות.

שיטה

אוכלוסייה

המדגם כלל 54 נבדקות בריאות, כולן בעלות השכלה תיכונית ומעלה, שהתנדבו להשתתף במחקר. איתור המשתתפות נעשתה באמצעות פנייה ישירה. קבוצת הצעירות כללה 31 נבדקות בטווח הגילאים 20-30, ($M=24.86$, $SD=2.93$), קבוצת המבוגרות כללה 23 נבדקות בטווח הגילאים 60-70 ($M=64.22$, $SD=3.63$). רוב הצעירות היו סטודנטיות, נשואות, לרובן ילד אחד. בקרב המבוגרות לא היו סטודנטיות ולרובן יותר מ-5 ילדים. לא נכללו נשים הסובלות ממגבלה רפואית, נפשית או מוטורית המשפיעה על תפקוד עצמאי בחיי היום-יום.

של הלכות כגורמים משמעותיים בתהליך הטיפול. אחד מן ההקשרים הסביבתיים המהותיים הוא ההקשר התרבותי (ילון-חיימוביץ ועמיתים, 2006). ראיית ההיבטים הסביבתיים התרבותיים האלה, מאפשרת להביא את האדם להשתתפות בחוויות עיסוקיות בעלות משמעות וחשיבות בסביבתו התרבותית חברתית ולהביא לשיפור איכות חייו (Odawara, 2005). מן הספרות עולה כי לסביבה התרבותית של האדם, הכוללת השקפה דתית, יש השפעה על אופן תפקודו במצבים שונים בחיי היום-יום, לכן מאחר שהמדגם בעיקרו היה מדגם נוחות וכדי למנוע הטיה תרבותית, מדגם זה כלל רק משתתפות שהגדירו עצמן כדתיות. במחקרים אחרים על אודות התמ"ש לא ניתנה תשומת לב להיבט תרבותי זה לצורך גיבוש המדגם.

החשיבות הקלינית

כאמור, מטרת המחקר הייתה לבחון באיזו מידה ימצא הבדל בין נשים דתיות בגילאי 20-30 לבין נשים דתיות בגילאי 60-70, בתפקודים ניהוליים של תכנון וארגון, כפי שנמדד באמצעות מטלה רב שלבית המדמה פעילות IADL.

השערות המחקר

1. ימצאו הבדלים בין קבוצת הצעירות לבין קבוצת המבוגרות בזמן ביצוע כולל של מטלת התמ"ש, כך שהצעירות יבצעו את המטלה בזמן קצר יותר מאשר המבוגרות.
2. ימצאו הבדלים בין קבוצת הצעירות לבין קבוצת המבוגרות בזמני התכנון של מטלת התמ"ש, כך שזמני התכנון של הצעירות יהיו קצרים יותר מאשר המבוגרות.
3. ימצאו הבדלים בין קבוצת הצעירות לבין קבוצת המבוגרות במספר פגישות מדויקות של מטלת התמ"ש, כך שלצעירות יהיה מספר גבוה יותר של פגישות מדויקות

טבלה 1
תיאור אוכלוסיית המחקר

קבוצת המבוגרות גיל 60-70		קבוצת הצעירות גיל 20-30		המשתנה	
N		N			
23	42.6%	31	57.4%	מספר משתתפות	
23	100%	31	100%	נשים	
23	100%	31	100%	דתיה	
23	100%	31	100%	על תכונת	
22	95%	5	16%	שלושה ילדים ומעלה	
0	0%	14	45%	סטודנטית	
5	21%	14	45%	עובדת	
18	78%	3	1%	לא עובדת	

כלי המחקר

אבחון התמ"ש. אבחון זה, פותח על ידי Toglia ב-2010. האבחון מיועד לאנשים עם תסמינים קוגניטיביים קלים. האבחון דורש התמצאות תקינה, שמירה על טווח קשב של 20 דקות לפחות, יכולת קריאת פסקה ומידת עצמאות באבחון ה- Functional Independence Measure (FIM) (Keith, Granger, Hamilton, & Sherwin, 1987) ברמה 5 ומעלה. אבחון זה הנו אבחון בעל תוקף אקולוגי שפותח כמטלה המדמה פעילות IADL ומטרתו לבחון כיצד קשיים קוגניטיביים קלים ותפקודים ניהוליים משפיעים על היכולת לבצע פעילויות רב שלביות בחיי היום-יום. האבחון כולל שיבוץ פגישות וסידורים במערכת שבועית תוך שמירה על כמה כללים בזמן ביצוע הפעילות: מעקב אחר הזמן, איסור מחיקת פגישות ששובצו, הימנעות מקביעת סידורים ביום

שלישי, סינון מסיחים והכרזה בעת סיום האבחון (בן ארי ועמיתים, 2012). יש צורך בתכנון מקדים, כדי להצליח ולשבץ את כל הפגישות והסידורים על פי ההנחיות הספציפיות. לאבחון שלוש רמות קושי שונות, ובמחקר נעשה שימוש ברמה 2 בלבד: רמת קושי בינונית. רמה זו כוללת העתקת רשימת פגישות וסידורים מרשימה לא מסודרת. הציון מתקבל לפי דיוקים וחסרים בשיבוץ הפגישות השונות. יש ארבע סוגי טעויות: שיבוץ במיקום שגוי, שיבוץ כפול, שם לא מדויק של הפגישה ופגישה ששובצה במיקום נכון אך הזמן חורג ביותר מ-15 דקות. בנוסף, יש התייחסות לזיהוי עצמי של טעויות אם התנהגות הנבדק מראה על זיהוי טעות אף אם הותיר אותה לא מתוקנת. וכן, יש התייחסות לשימוש באסטרטגיות, לשכיחותן וליעילותן, וכן לתכנים העולים מן הריאיון שלאחר האבחון.

במהלך ביצוע האבחון. המפגש נערך בבית הנבדקת או בסביבה שקטה אחרת, ונמשך כחצי שעה.

עיבוד הנתונים

עיבוד וניתוח הממצאים הסטטיסטיים נעשה באמצעות תוכנת SPSS גרסה 17. לצורך תיאור המדגם נעשה שימוש בניתוח שכיחויות. לבחינת ההתפלגות של הממצאים במדגם נערך מבחן Kolmogorov-Smirnov. מאחר שרוב התוצאות אינן מתפלגות התפלגות נורמלית נעשה שימוש במבחנים לא פרמטרים. בחינת ההבדלים בביצוע התמ"ש בין קבוצות הגיל השונות, נעשתה באמצעות מבחן Mann-Whitney U. לשם בחינת הקשר בין מספר הילדים לבין ביצוע התמ"ש, נעשה שימוש במבחן Spearman. לשם בדיקת הבדלים בביצוע התמ"ש בין בעלות עיסוק שונה נעשה שימוש במבחן Kruskal Wallis.

תוצאות

אבחון התמ"ש

מבחן מאן-וויטני יו (Mann Whitney U) בוצע כדי לבחון את ההשערה ולפיה ימצא הבדל בין קבוצות הגיל במספר הפגישות המדויקות. בהתאם להשערה, נמצא הבדל מובהק במספר הפגישות המדויקות ($z=-3.437$, $p=0.001$) כך שמספר הפגישות המדויקות בקרב הצעירות ($M=14.64$, $Mid=15$, $SD=1.82$) היה גבוה מזה של המבוגרות ($M=12.17$, $Mid=12$, $SD=3.47$).

לא נמצא הבדל מובהק בין הקבוצות בזמן הביצוע הכולל של התמ"ש, כך גם באשר לזמן התכנון הראשון והשני ובמספר האסטרטגיות שנעשה בהן שימוש. במשתנה מספר הכללים שנשמרו, קבוצת הצעירות שמרה על מספר כללים גבוה יותר מאשר

ריאיון שבו הנבדק מעריך את תפיסתו על אופן ביצועו ובכך אפשר לבחון את רמת המודעות של הנבדק (Toglia, 2012).

מדדי התוצאה שנמדדו במחקר זה הם: זמן ביצוע כולל, זמן תכנון שהוא הזמן עד שיבוץ הפגישה הראשונה, זמן תכנון שני - הזמן עד שיבוץ הפגישה השנייה, מספר פגישות מדויקות, מספר אסטרטגיות שבהן נעשה שימוש ומספר כללים שנשמרו.

קיים תוקף מקביל ל-Time Organization and Participation Scale (TOPS) (Rosenblum, 2012). נמצא קשר חיובי מובהק ($r=0.28$, $p=0.005$) אך נמוך בין מספר האסטרטגיות שהיו בשימוש באבחון התמ"ש ובין השפעת שינויים על היכולת להתארגנות בזמן כפי שנמדד בשאלון ה-TOPS (Rosenblum, 2012). מהימנות בין בודקים נמצאה גבוהה באופן הקידוד במדדי זמן הביצוע הכולל (100%), מספר כללים שנשמרו (100%), מספר אסטרטגיות שנצפו (96%), מספר הפגישות שלא שובצו וטעויות בשיבוץ (100%). מהימנות נמוכה יותר, אם כי עדיין טובה, נמצאה בהקשר למשך זמן התכנון (81%). מהימנות מבחן חוזר נמצאה נמוכה עד בינונית ברוב הפריטים; זמן תכנון ($r=0.64$), זמן ביצוע ($r=0.6$), מספר אסטרטגיות שהיו בשימוש ($r=0.425$) ומספר אסטרטגיות יעילות ($r=0.437$) (גרינבלט ועמיתים, 2012).

הליך המחקר

איסוף הנתונים נעשה על ידי סטודנטיות שנה ג' לריפוי בעיסוק, לאחר קבלת אישור לעריכת המחקר מטעם ועדת האתיקה של אוניברסיטת חיפה. הפנייה נעשתה לנשים העונות על הקריטריונים הנדרשים למחקר. בתחילה מולא שאלון דמוגרפי ולאחר מכן הועבר לנבדקת אבחון התמ"ש, וניתן הסבר על האבחון ועל הכללים שאליהם יש להישמע

המבוגרות, אך הבדל זה לא הגיע לכדי מובהקות סטטיסטית.

טבלה 2

ממצאי אבחון התמ"ש בהשוואה בין קבוצת הצעירות לקבוצת המבוגרות

קבוצת המבוגרות		קבוצת הצעירות		המשתנה
ממוצע	ס.ת.	ממוצע	ס.ת.	
19.14	9.87	15.95	6.91	זמן ביצוע כולל (בדקות)
6.66	7.02	3.98	5.22	זמן תכנון ראשון (בדקות)
0.54	30.92	1.77	3.30	זמן תכנון שני (בדקות)
12.17	3.47	14.64	1.82	* מספר פגישות מדויקות
3.96	1.02	4.45	0.67	מספר הכללים שנשמרו
5.13	1.87	5.71	2.05	מספר אסטרטגיות בהן נעשה שימוש

$P < .05^*$

הגבוה ביותר של פגישות מדויקות ($n=14$), משתתפות שהגדירו את עצמן כעובדות שיבצו קצת פחות פגישות מדויקות מאשר הסטודנטיות ($n=19$, $M=14.21$, $Mid=15$, $SD=1.93$), ואילו משתתפות שאינן עובדות שיבצו את מספר הפגישות המדויקות הנמוך ביותר ($n=21$, $M=12.09$, $Mid=12$, $SD=3.63$).

דיון

מטרת המחקר הייתה לבחון הבדלים בין נשים דתיות בגילאי 20-30 לבין נשים דתיות

לשם בחינת הקשר בין מספר הילדים לבין משתני התמ"ש נעשה שימוש במבחן Spearman. קשר מובהק נמצא רק באשר למספר הפגישות המדויקות, ממצאי המבחן מעלים כי יש קשר בינוני מובהק: ככל שמספר הילדים גבוה יותר, כן מספר התשובות המדויקות נמוך יותר ($r=-.326$, $p<0.05$).

לשם בחינת הבדלים בין עיסוקים שונים באשר למספר הפגישות המדויקות נעשה שימוש במבחן Kruskal Wallis. ממצאי המבחן מראים כי יש הבדל מובהק בין קבוצות העיסוק השונות ($X^2(2)=11.383$, $p<0.03$): הסטודנטיות שיבצו את המספר

היכולת לשמור על הכללים באבחון התמ"ש, להימנע מהסחות ולהישמע להנחיות השונות, דורשת יכולת קשב מפוצל והפניית קשב. לכן, ייתכן שהדבר מעיד על יכולת קשב טובה יותר בקרב הצעירות. תוצאות אלו עולות בקנה אחד עם הטענה כי עם העלייה בגיל חלה ירידה ביכולת הקשב (Fabiani, 2012).

אבחון התמ"ש מאפשר זיהוי דפוסי טעויות ואסטרטגיות שנעשה בהן שימוש ובכך מספק מידע הנוגע באופן ישיר לתכנון טיפול (בן ארי ועמיתים, 2012). על אף שבמחקרים שקדמו לזה על אודות התמ"ש, נמצא כי צעירים השתמשו במספר אסטרטגיות גדול יותר מאשר מבוגרים, לא נמצא לכך אישוש במחקר זה. שתי הקבוצות השתמשו במספר אסטרטגיות כמעט דומה. ייתכן כי העובדה שהמדגם כלל רק נשים ורק משתתפות בעלות רמת השכלה על תיכונית, טשטש את הבדלי הגיל ולמגרד ולרמת ההשכלה הייתה תרומה גדולה יותר בהקשר זה.

בדומה, גרינבלט ועמיתים (2012) מצאו קשר חיובי מובהק בין שנות השכלה למספר אסטרטגיות שבהן נעשה שימוש במטלת התמ"ש, כך שרמת השכלה זהה בקרב הנבדקות במחקר זה הביאה לשימוש במספר דומה של אסטרטגיות. ייתכן אמנם שסוג האסטרטגיות היה שונה, אבל הנתון הזה לא נבדק במסגרת מחקר זה.

בבדיקת הקשרים בין משתנים דמוגרפיים לבין משתני התמ"ש אפשר לראות כי יש קשר מובהק בין מספר הילדים לבין מספר פגישות המדויקות, כך שככל שמספר הילדים גבוה יותר, כן מספר הפגישות המדויקות היה נמוך יותר. מספר הילדים של הנשים המבוגרות היה גבוה יותר ממספר הילדים של הצעירות, ל-96% מן המבוגרות היו יותר מ-3 ילדים ול-39% יותר מ-5 ילדים, ולעומת זאת, בקרב הצעירות רק 16% היו בעלות 3 ילדים ויותר.

בגילאי 60-70, במטלת התמ"ש המדמה תפקוד IADL ודורשת תפקודים ניהוליים של תכנון וארגון. הבדל מובהק נמצא במספר הפגישות ששובצו במדויק. לא נמצא הבדל מובהק בין הקבוצות בזמני התכנון והביצוע ובמספר האסטרטגיות שנעשה בהן שימוש. ביכולת לשמור על הכללים נמצא הבדל הקרוב למובהקות ומראה על ביצוע טוב יותר בקרב הצעירות.

על סמך ההבדל המובהק שנמצא במספר הפגישות המדויקות בין הקבוצות ומאחר שהמדד העיקרי המעיד על יכולת ניהולית טובה של תכנון וארגון הוא ביצוע מדויק של מטלה (Asato, Sweeney, & Luna, 2006; Albert & Steinberg, 2011) ייתכן אפוא שלצעירות יש יכולת תכנון טובה יותר.

במשתנים של זמני התכנון וזמן ביצוע, לא התקבלו הבדלים מובהקים: הקבוצות ביצעו את המטלה בפרק זמן פחות או יותר דומה. הסבר אפשרי להיעדר הבדל מובהק בזמני הביצוע בין הקבוצות הוא ההנחיה המקדימה. בהנחיות לנבדק נאמר: "אני אמדוד את הזמן שנדרש לבצע את המשימה, אבל יותר חשוב שתבצע את המשימה בצורה מדויקת מאשר בצורה מהירה" (בן ארי ועמיתים, 2012). על כן, ייתכן שללא קשר לגיל, הנבדקות לא נתנו דעתן למדידת זמן הביצוע. עם זאת, גם עובדה זו כי הצעירות שיבצו מספר רב יותר של פגישות מדויקות ועשו זאת בפרק זמן דומה למבוגרות, מחזקת את המסקנה כי יכולת הביצוע של מטלה רב שלבית טובה יותר בקרב הצעירות.

גם באשר למספר הכללים שנשמרו, בקרב הצעירות מספר הכללים היה גבוה מזה של המבוגרות. בדומה לנורמות המצויות באבחון התמ"ש, באשר לקבוצות גיל אלו (Toglia, 2012).

מגבלות המחקר והמלצות למחקר המשך
במחקר זה נעשה שימוש במדגם נוחות שכלל נשים מן המגזר הדתי בלבד. בשל כך, ייתכן שהמדגם אינו מייצג את כלל האוכלוסייה בישראל. כמו כן, האבחונים התבצעו בשעות שונות של היום ובסביבות שונות בהתאם לצורכי המשתתפות, ייתכן שהתנאים האלה השפיעו על התוצאות. מגבלה נוספת קשורה באבחון התמ"ש, הנבדק עשוי להיתקל בקשיים הנובעים מאופן העיצוב והארגון על הדף, כגון שורות צפופות במערכת השעות ואי שוויון בחלוקת השעות. כתוצאה מכך חלק מן המידע המתקבל עשוי להעיד יותר על יכולות ארגון במרחב הדף ופחות על ביצוע מטלה רב שלבית.

מומלץ לערוך מחקרים נוספים שבהם ייבדקו השערות המחקר הזה באמצעות דגימה רחבה יותר ותבצע בסביבה קבועה. כמו כן, כדי לבדוק באיזו מידה יש קשר בין סוג העיסוק לביצוע מטלת התמ"ש, יש לערוך זאת בקרב משתתפים באותה קבוצת גיל. מומלץ לערוך מחקר המשך לזיהוי סוגי האסטרטגיות שבשימוש ומידת יעילותן, לבחון אותן השערות גם בקרב גברים דתיים ולהשוות בין מגזרים שונים.

השלכות קליניות

אבחונים תפקודיים, בעלי תוקף אקולוגי ובכללם אבחון התמ"ש, מורכבים ממשמיות שאת אופן ביצוען אפשר להכליל למצבים שונים בחיי היום-יום. הם מייצגים באופן מדויק יותר את רמת עצמאותו של הלוקח בסביבתו הטבעית ומאפשרים בניית תכנית התערבות המתאימה לצרכיו (Burgess et al., 2006).

על אף שלא כל התוצאות שהתקבלו באבחון התמ"ש היו מובהקות, לתוצאות חשיבות קלינית. תוצאות המחקר מחזקות את המובא בספרות על אודות השפעת

באשר לעיסוק, מרבית הצעירות היו סטודנטיות, אך בקרב המבוגרות לא היו סטודנטיות כלל. רוב המבוגרות ציינו כי אינן עובדות, ואילו בקרב הצעירות כמחצית ציינו כי הן סטודנטיות שאינן עובדות וכמחצית ציינו כי הן רק עובדות. מבחינת ההבדלים בין קבוצות העיסוק אפשר לראות כי מי שעובדות ביצעו את המטלה טוב יותר ממי שאינן עובדות, ללא קשר לגיל וכי הביצוע של העובדות היה דומה מאוד לזה של הסטודנטיות. מאחר שכל הסטודנטיות השתייכו לקבוצת הצעירות אי אפשר להסיק אם לעצם עיסוקן בלמידה הייתה תרומה גדולה יותר מאשר לגיל.

ואולם, לתרומת העיסוק בעבודה על התפקוד הקוגניטיבי יש סימוכין רבים: לנשים, כך נטען בספרות, יש כיום תפקיד עיסוקי מורכב הכולל מצד אחד טיפול בבית ובילדים ומצד אחר עבודה מחוץ לבית. תפקיד זה מעמיד בפני הנשים התמודדויות מיוחדות. אמהות עובדות מתארות את היום שלהן לא רק כ"יום כפול" אלא כ"כור" המקשר בין התרחשויות, פעילויות ושחקנים. זהו תהליך הדורש קואורדינציה ואינטגרציה בין רובדי היום השונים ומשפיע על האופן שבו נשים משתמשות באסטרטגיות לצורך ניהול זמנן (Hessing, 1994).

זאת ועוד, נירו-עיסוק הוא תחום מומחיות במדע העיסוק המבטא את החיבור בין גוף לנפש ומראה כי יש השפעה הדדית בין עיסוק בכלל ועבודה בפרט על בריאות, על תפקוד מערכת העצבים המרכזית ועל תפקודים קוגניטיביים (יוסמן, 2010; 2007). ההנחה המרכזית בניירו-עיסוק היא שיש אינטראקציה דינמית בין מערכת העצבים ובין ביצוע עיסוקי. אפשר אפוא להניח כי היותן של הנשים עובדות סיפק להן יתרון בביצוע המטלה ללא תלות בגילן.

מקורות

באשא-אבו רכן, ס' (2007). *בדיקת ההבדלים בתפקודים אקזקוטיביים בין שתי קבוצות גיל באוכלוסייה הבריאה, תוך השוואת ביצועם באבחון ה-Multiple Errands Test (MET) הן בסביבה המדומה והן בסביבה האמיתית*. עבודת תזה במסגרת הלימודים לקבלת תואר מוסמך בפקולטה למדעי הרווחה והבריאות, החוג לריפוי בעיסוק, אוניברסיטת חיפה.

בן ארי, ע', להב, א' וקיצוני, ר' (2012). *מדריך בעברית לאבחון תכנון מערכת שבועית (תמ"ש)*.

גרינבלט, נ', אופק, ה', גברט, מ', קיצוני, ר' וטאו-כהן, ש' (2012). *ביסוס מהימנות ותוקף של אבחון תכנון מערכת שבועית - תמ"ש בקרב אוכלוסייה בריאה בישראל*. *כתב עת ישראלי לריפוי בעיסוק*, 21(2), H87-H67.

דביר, א', אבני, נ', באר, ב', טמיר, ע', נוה, י' ופלזן, ב' (2003). *פרופיל ביצוע במבחן ה-Behavioral Assessment of Dysexecutive Syndrome (BADs) באוכלוסייה ישראלית בריאה*. *כתב עת ישראלי לריפוי בעיסוק*, 12(4), H223 - H207.

ילון-חיימוביץ, ש', זק"ש, ד', ויינטראוב, נ', נוטה, א', מזור, נ' ועמיתים (2006). *מרחב ותהליך העשייה המקצועית בריפוי בעיסוק בישראל*. תל-אביב: העמותה הישראלית לריפוי בעיסוק.

יוסמן, נ' (2010). *נוירו עיסוק: אשנב למוח*

הגיל והעיסוק על תפקודים ניהוליים, כפי שמתבטאים במטלת IADL. מכיון שהתמ"ש הנו כלי שמטרתו לזהות ליקויים קוגניטיביים קלים, שימוש בו באוכלוסייה המבוגרת עשוי לסייע בזיהוי מוקדם של הירידה הקוגניטיבית הטבעית, ובכך לאפשר התערבות מוקדמת בריפוי בעיסוק לשם שיפור, שימור ומניעה בהתאם לצורך.

הריאיון לאחר ביצוע האבחון מאפשר לבחון את יעילות האסטרטגיות שנעשה בהן שימוש וכן לבחון את מודעות האדם לקשייו כשמשווים את תפיסת האדם והערכתו את ביצועו לעומת הביצוע בפועל, ובכך אפשר אף לאתר ליקויים במודעות שהם חלק בלתי נפרד מתפקוד מטה-קוגניטיבי.

שימוש באבחון התמ"ש כחלק מתהליך ההערכה לבחינת תפקוד הלקוח עשוי אפוא לסייע בקביעת מטרות טיפול ממוקדות ומתאימות.

סיכום

מטרת המחקר הייתה לבדוק באיזו מידה ימצאו הבדלים בין נשים דתיות צעירות לנשים דתיות מבוגרות, בתפקודים ניהוליים כפי שיימדדו באמצעות מטלת התמ"ש. המסקנה העיקרית העולה מן המחקר הנה, כי ייתכן שלצעירות יש יכולת תכנון וארגון טובה יותר, מאשר למבוגרות, וכן ייתכן שעיסוק בעבודה תורם לביצוע מטלה זו. הבדל זה מעלה את הצורך בהעלאת המודעות לתרומת העיסוק בכלל והעבודה בפרט ומעלה את הצורך לשלב בטיפול בלקוחות מבוגרים התערבויות המכוונות לתרגול השימוש באסטרטגיות עיבוד מידע במטלות IADL, ולעידוד העברתן והכללתן של האסטרטגיות האלה למצבים בהקשר חייו של הלקוח.

- Burgess, P. W., Alderman, N., Forbes, C., Costello, A., Coates, L. M., Dawson, D. R., . . . Channon, S. (2006). The case for the development and use of ecologically valid measures of executive function in experimental and clinical neuropsychology. *Journal of the International Neuropsychological Society, 12*, 194–209.
- Burgess, P. W., & Simons, J. S. (2005). Theories of frontal lobe executive function: Clinical applications. In P. W. Halligan & D. T. Wade (Eds.). *The effectiveness of rehabilitation for cognitive deficits* (pp. 211–231). Oxford, England: Oxford University Press
- Burgess, P. W., & Shallice, T. (1996). Response suppression, initiation and strategy use following frontal lobe lesions. *Neuropsychologia, 34*, 273–263.
- Hessing, M. (1994). More than clockwork: Women's time management in their combined workloads. *Sociological perspectives, 37*, 611–633.
- Fabiani, M. (2012). It was the best of times, it was the worst of times: A psychophysiological's view of cognitive aging. *Psychophysiology, 49*, 283–304.
- Funke, J., & Krüger, T. (1993). "Plan-A-Day" (PAD). Bonn: Psychologisches
- ולעיסוק האנושי. כתב עת ישראלי לריפוי בעיסוק, 19(2), 71-93.
- יוסמן, נ' (2007). השפעת העבודה על המוח. הרצאה שהוצגה ע"י הערוץ האקדמי אוניברסיטת חיפה.
- נידלה מ: <http://actv.haifa.ac.il/programs/Item.aspx?it=1034>
- Albert, D., & Steinberg, L. (2011). Age differences in strategic planning as indexed by the Tower of London. *Child Development, 82*(5), 1501–1517.
- Andrés, P., & Van-der-Linden, M. (2000). Age-related differences in supervisory attentional system functions. *Journal of Gerontology, 55*, 373–380.
- Asato, M. R., Sweeney, J. A., & Luna, B. (2006). Cognitive processes in the development of TOL performance. *Neuropsychologia, 44*(12), 2259–2269.
- Baum, C. M., Connor, L. T., Morrison, T., Hahn, M., Dromerick, A. W., & Edwards, D. F. (2008). Reliability, validity, and clinical utility of the Executive Function Performance Test: A measure of executive function in a sample of people with stroke. *American Journal of Occupational Therapy, 62*, 446–455.
- Baum, M. C., & Edwards, D. F. (1998). *Executive function performance test (EFPT), manual*. St. Louis: Washington University.

assessment. New-York: Oxford University Press.

Institutder Universität Bonn.

Lu, P. H., Lee, G. J., Raven, E. P., Tingus, K., Khoo, T., Thompson, P. M., & Bartzokis, G. (2011). Age-related slowing in cognitive processing speed is associated with myelin integrity in a very healthy elderly sample, *Journal of Clinical and Experimental Neuropsychology*, 33(10), 1059-1068.

Gaudette, M., & Anderson, A. (2002). Evaluating money management skills following brain injury using the assessment of functional monetary skills. *Brain Injury*, 16, 133-148.

Nadeau, B., & Buckeit, C. (1995). Work simulation as a diagnostic tool in the rehabilitation setting. *Occupational Therapy in Health Care*, 9(1), 37-44.

Golisz, K. M., & Toglia, J. P. (1998). Evaluation of perception and cognition- Executive functions, organization, and problem solving. In M. E. Neistadt & E. B. Crepeau (Eds). *Willard and Spackman's Occupational Therapy* (9th ed.). Philadelphia Lippincott- Raven Publishers, pp. 260-280.

Odawara, E. (2005). Cultural competency in occupational therapy: Beyond a cross-cultural view of practice. *American Journal of Occupational Therapy*, 59, 325-334.

Hartman-Maeir, A., Armon, N., & Katz, N. (2005). *Kettle Test protocol*. Jerusalem: School of Occupational Therapy, Hadassah and Hebrew University of Jerusalem

Owen, A. M., Downes, J. D., Sahakian, B. J., Polkey, C. E., & Robbins, T. W. (1990). Planning and spatial working memory following frontal lobe lesions in man. *Neuropsychologia*, 28, 1021-1034.

Katz, N., & Hartman-Maeir, A. (2005). *Cognition and occupation across the life span: Models for intervention in occupational therapy* (2nd ed.; pp. 3-24). Bethesda MD; American Occupational Therapy Association.

Phillips, L. H., Kliegel, M., & Martin, M. (2006). Age and planning tasks: The influence of ecological validity. *Aging and Human Development*, 62(2), 175-184.

Keith, R., Granger, C., Hamilton, B., & Sherwin, F. (1987). The functional independence measure: A new tool for rehabilitation. *Advances in Clinical Rehabilitation*, 1, 6-18.

Phillips, L. H., Wynn, V. E., McPherson, S., & Gilhooly, K. J. (2001). Mental

Lezak, M. D. (2004). *Neuropsychological*

- Toglia, J. (2012, July 4). *The multicontext approach to cognitive rehabilitation of executive dysfunctions: Promoting strategy use & awareness across functional activities*. Paper presented at a workshop at The Research Institute of Medical Professions. Ono academic collage, Kiryat-Ono, Israel.
- Unterrainer, J. M., & Owen, A. M. (2006). Planning and problem solving: From neuropsychology to functional neuroimaging. *Journal of Physiology*, 99, 308-317.
- Vaughan, L. (2008). *Executive function in daily life: Age-related influences of executive processes on instrumental activities of daily living*. (Unpublished doctoral dissertation). The University of North Carolina at Chapel Hill.
- Weiner, N. W., Toglia, J., & Berg, C. (2012). Weekly Calendar Planning Activity (WCPA): A performance-based assessment of executive function piloted with at-risk adolescents. *American Journal of Occupational Therapy*, 66, 699-708.
- Wilson, B. A., Alderman, N., Burgess, P. W., Emslie, H., & Evans, J. J. (1996). Behavioural Assessment of the Dysexecutive Syndrome (BADS). *Journal of Occupational Psychology, Employment and Disability*, 5(2), 33-37.
- planning and the Tower of London Task. *The Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 54(2), 579-597.
- Rand, D., Basha-Abu Rukan, S., Weiss, P. L., & Katz, N. (2009) Validation of the Virtual MET as an assessment tool for executive functions. *Neuropsychological Rehabilitation*, 19, 602-583
- Reed, K. I. (2001). *Quick reference to occupational therapy (2nd ed.)*. Maryland: Aspen Publisher, Inc.
- Rosenblum, S. (2012). Reliability and validity of the Time Organization and Participation Scale (TOPS). *Neuropsychological Rehabilitation*, 22, 65-84.
- Royall, D., Chiodo, L. K., & Polk, M. J. (2000). Correlates of disability among elderly retirees with 'subclinical' cognitive impairment. *Journal of Gerontology*, 55A, M541-M546.
- Shallice, T. (1982). Specific impairment of planning. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London*, 298, 199-209.
- Shallice, T., & Burgess, P. (1991). Deficits in strategy application following frontal lobe damage in man. *Brain*, 114, 727-741.

Wilson, B. A., Evans, J. J., Emslie, H., Alderman, N., & Burgess, P. (1998). The development of an ecologically valid test for assessing patients with dysexecutive syndrome, *Neuropsychological Rehabilitation*, 8(3), 213-228.

Zelazo, P. D., Craik, F. I. M., & Booth, L. (2004). Executive functions across the life span. *Acta Psychologica*, 115, 167-183.

יש לכם עמדות, דעות, תגובות והארות, מבט אישי על נושאים הנוגעים במקצוע שלנו ורוצים לשתף?

המדור החדש "נקודת ראות", שיזמה מערכת IJOT נועד לשם כך. אנו קוראים לכם לכתוב למדור זה, שיעסוק במגוון נושאים: תגובות למאמרים שנכתבו לאחרונה בכתב העת "ריפוי בעיסוק", המלצות וביקורת ספרים, חשיפת הקוראים לתחומים חדשים הרלוונטיים לטיפול ולמחקר בריפוי בעיסוק, נושאים ותחומים שבהם נתקלתם בימי עיון, כנסים וקריאה. הנחיות לכתיבה הועלו לאתר העמותה.